

CARMINA KRLEŽIANA
MISSA MARULIANA

HRT HDS
LIGATURA

FRANO PARAĆ

FRANO PARAĆ

CARMINA KRLEŽIANA MISSA MARULIANA

— FRANO PARAĆ (*1948.)

Carmina Krležiana, suita iz baleta, za recitatora, mješoviti zbor i simfonijski orkestar | suite from ballet, for speaker, mixed choir and symphony orchestra (1988.)

1. *Introit* — 07:20
2. *Pan-simfonija* | *Pan-Symphony* — 03:42
3. *Ples barunice* | *Dance of the Baroness* — 02:58
4. *Finale* — 06:08

Zbor i Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije
| Croatian Radiotelevision Choir and Symphony Orchestra

Oratorijski zbor Crkve sv. Marka Cantores sancti Marci
| Oratorio Choir of the St. Mark's Church Cantores sancti Marci

TONČI BILIĆ, dirigent | conductor

DANIJEL LJUBOJA, govornik | speaker

Missa Maruliana za sopran, bariton, zbor i orkestar | for soprano, baritone, choir and orchestra (1993.)

5. *Svemogi Bože moj | My God Almighty* — 05:20
6. *Kyrie* — 05:36
7. *Ako s nami stati budeš, Gospodine | If You Stand with Us, Lord* — 04:39
8. *Gloria* — 05:27
9. *Uzdigni odzdola glas moj k nebu gori | Raise My Voice from Below to the Sky Above* — 01:37
10. *Sanctus | Benedictus* — 05:09
11. *Tebe umiljeno, Gospodine molju – Agnus Dei | We Humbly Pray to You, Lord – Agnus Dei* — 06:02

Zbor i Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije
| Croatian Radiotelevision Choir and Symphony Orchestra

Akademski zbor *Ivan Goran Kovačić*
| Academic Choir *Ivan Goran Kovačić*

TONČI BILIĆ, dirigent | conductor

KRISTINA KOLAR, sopran | soprano

LJUBOMIR PUŠKARIĆ, bariton | baritone

Ukupno trajanje | Total time — 53:57

— Hrvatski skladatelj, glazbeni pedagog, profesor emeritus Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu, akademik **Frano Parać** (Split, 11. svibnja 1948.), diplomirao je kompoziciju na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu u klasi profesora Stanka Horvata, a usavršavao se kod Marina Zuccherija u Milanu u Studio di fonologia musicale della RAI. Od 1978. predaje na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, isprva kolegije iz područja glazbene teorije, a potom i kompoziciju.

Niz je aktivnosti akademika Paraća koje su povezane s UNESCO-om na očuvanju i promicanju hrvatske glazbene baštine. Uz to, jedan je od najzaslužnijih pokretača i realizatora ideje o izgradnji nove zgrade Muzičke akademije u Zagrebu, dekan koje je bio u dva mandata (1985. do 1987. i 2002. do 2006.). Istodobno je (do 2009.) bio predsjednik Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje, predsjednik Matičnog odbora za umjetničko područje Nacionalnog vijeća za znanost Republike Hrvatske. U više mandata bio je član Vijeća za glazbu i glazbeno-scenske umjetnosti Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Predsjednik je Fonda Lovro i Lilly Matačić. Član je vijeća festivala Splitsko ljeto te član odbora Nagrade *Vladimir Nazor*.

Pokretač je ciklusa koncerata klasične glazbe u atriju palače HAZU-a. Već od 1975. dobitnik je najviših nagrada struke i državnih odličja. Od 2008. godine redoviti je član HAZU-a. Od godine 2011. do 2018. obnašao je funkciju tajnika Razreda za glazbenu umjetnost i muzikologiju HAZU-a, a 2018. izabran je za Akademijina potpredsjednika. U sezoni 2014./2015. bio je rezidencijalni skladatelj HRT-a, te je u tom svojstvu skladao djela: *Fortunae rota za zbor a cappella* i *Koncert za violončelo i orkestar*.

Dobitnik je sljedećih nagrada: Nagrada *Sedam sekretara SKOJ-a* (1979.); Vjesnikova nagrada *Josip Štolcer Slavenski* (1979. i 2001.); Nagrada HAZU (1993.

i 2001.); Nagrada *Međugorje* (1994.); diskografska nagrada *Porin* (1994. i 1996.); Nagrada *Judita* (2000.); Nagrada *Peristil* (2000.); Nagrada *Boris Papandopulo* Hrvatskog društva skladatelja (2001.); Nagrada *Vladimir Nazor* (2001.); Nagrada hrvatskoga glumišta (2001.); diskografska nagrada *Porin* za životno djelo (2015.). Odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića. Dobitnik je Nagrade *Vladimir Nazor* za životno djelo (2022. godine).

„U estetičkoj, skladateljsko-tehničkoj i svakovrsnoj drugoj rastresitosti glazbe s posljednje četvrtine dvadesetog stoljeća hrvatski je skladatelj Frano Parać uspio pronaći svoje prepoznatljivo mjesto zahvaljujući nepogrešivu glazbeničkom instinktu, vještom rukopisu i jasno iskazanom uvjerenju da umjetnik mora dići svoj glas, jer je buka oko njega postala prevelika. Prkoseći joj, Parać oslonac nalazi u krizom nedotaknutim predjelima glazbine prošlosti: u ritamskoj stabilnosti baroka, ne u dramatici njegova kontrapunkta; u formalnoj jasnoći klasike, ne u čvorištima njezinih tematskih sukoba; u emocionalnoj otvorenosti romantike, ne u njezinim tonalitetnim dvojbama. Otkrivajući svakim djelićem svog opusa nedvojbenost tih polazišta, Frano Parać unaprijed ukida potrebu rasprave o ‘novom’ i ‘starom’, ‘povratku’ i ‘napretku’, te s tako očišćenog, neutralnog terena kreće na posve osobno putovanje glazbom, otkrivajući - spontano, s veseljem, gotovo u igri - poneki njezin skriveni rukavac, iznenadni obrat, svjež odjek. Čini to mediteranskim osjećajem za mjeru – jednako pri efektnim gradacijama u scenskim (balet *Carmina Krležiana*, opera *Judita*), vokalno-instrumentalnim (*Ed e subito sera*, *Missa Maruliana*, *Gloria*), orkestralnim (*Simfonija*, *Sarabanda*), ili koncertantnim ostvarenjima, kao i u odlomcima intimne sabranosti u solističkim i komornim partiturama, među kojima brojem prednjače one za gudače, te u smirenim pasažama skladbi za zbor bez pratnje (*Kompozicija za dva zbora a cappella*, *Collegium vocale*, *Dona nobis pacem*). A čini to i s izrazitim smislom za kontinuitet, kako unutar vlastita opusa, tako i za onaj glazbene tradicije kojoj pripada“, sumira Eva Sedak komentirajući cjelovitost Paraćeva skladateljskog *creda* u predgovoru njegova autorskog nosača zvuka iz 2014. (Cantus-HDS).

Dva opsežna Paraćeva vokalno-instrumentalna djela koja se nalaze na ovome nosaču zvuka predstavljaju gotovo kanonski repertoar hrvatske glazbe 20. stoljeća. Ona povezuju Paraćevo skladateljstvo s velikanima hrvatske književnosti – Markom Marulićem (1450. – 1524.) i Miroslavom Krležom (1893. – 1981.), čime

se na simboličan način oslikava nevidljiv lûk od hrvatskoga književnog iskona do književnikâ suvremenikâ samog skladatelja.

U prigodi proslave 75. rođendana akademika Frane Paraća, 25. svibnja 2023., u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskoga održan je prigodni koncert Zbora i Simfonijskoga orkestra HRT-a, na kojemu je izvedena skladateljeva četverostavačna suita **Carmina Krležiana** u interpretaciji Zbora i Simfonijskog orkestra HRT-a te Oratorijskoga zbora crkve sv. Marka, *Cantores sancti Marci* (dirigent: Tonči Bilić). Recitator je bio Danijel Ljuboja.

Frano Parać autor je djelâ koja su obilježila pojedine dekade njegove skladateljske putanje. Tako su, primjerice, vokalni ciklusi *Oboe sommerso* i *Ed è subito sera* obilježili sedamdesete godine 20. stoljeća. Njegova *Muzika za gudače* označila je početak osamdesetih godina. Upravo je ova skladba – temeljena na baroknim postulatima u okvirima jasne tonalitetnosti – svojevrstan korifej njegova već od početka naslućenog dijalogiziranja s tradicijom. Iz razdoblja osamdesetih godina datira i Paraćev fantazmagoričan balet *Carmina Krležiana*, nastao 1985., te kasnije nastala *Suita* iz baleta *Carmina Krležiana* (1988.) za mješoviti zbor i orkestar.

Balet ima podnaslov „Put u četrnaest slika“. Inicijator njegova nastanka eminentni je hrvatski baletni umjetnik, redatelj, dramaturg i koreograf, Milko Šparemblek, koji je „...ostao zadivljen Paraćevom glazbom. U Paraćevoj *Muzici za gudače i čembalo* (1983.) odmah je ugledao *Jesenju pjesmu* Miroslava Krleže. Druga kompozicija koja mu se svidjela bila je *Muzika za gudače* (1980.), u kojoj se zrcali Krležina *Pietà*. Obje skladbe izvode Zagrebački solisti. Skladbe predstavljaju osvježenje svojom novom jednostavnošću. Šparemblekova osnovna ideja ili motivacija stvaranja baleta bila je revalorizacija Krležina pjesništva koje je duboko cijenio.“ (N. Leverić Špoljarić, iz programske knjižice koncerta ciklusa *Kanconijer*, HRT, 25. 5. 2023.) U svojoj potrazi za „kazalištem plesa“ Šparemblek je upravo paradigmatiskim primjerom smatrao

balet *Carmina Krležiana* Frane Paraća. U baletu su glazbeni temelji zapravo dviju Paraćevih skladbi zadržani u cijelosti kao kostur djela: *Muzika za gudače* i *Muzika za gudače i čembalo*, koje su maestralno inkorporirane u cjelovitu partituru. Oko tih dviju skladbi Parać je skladao novu glazbu, imajući na umu željenu projekciju raznovrsnosti glazbenoga izraza koja bi odgovarala divergentnosti pjesničkoga opusa samog Miroslava Krleže. Stilski kanon djela predstavljale su dvije temeljne kompozicije, s kojima je u savršenom suglasju ostvaren ostatak glazbe baleta. Iako je inicijalna ideja samoga Šparembleka bila da se djelo zove *Missa Krležiana*, ipak je u finalnoj inačici naslova prevladala Paraćeva ideja, te je balet, po uzoru na referencijalnu skladbu Carla Orffa, ipak nazvan *Carmina Krležiana*. U svojoj integralnoj verziji balet obuhvaća sljedeće Krležine pjesme: *Khevenhiller*, *Podnevna simfonija*, *Pan*, *Suton*, *Pietà*, *Sodovski bakanal*, *Jesenja pjesma*, *Posljednji sud*, *Pjesma naših dana*, *Predvečerje u jednoj provincijalnoj garnizoni*, *Maske*, *San* i *Duga stiha*. Ovaj „najhrvatskiji“ balet, kako je sam autor (pomalo namjerno pretenciozno) običavao govoriti, okupio je eminentni skup kreativnih umjetnika koji su ga učinili jedinstvenim na suvremenoj hrvatskoj baletnoj sceni prošloga stoljeća, koju je ponosno predstavljao tijekom pet sezona. Osim Frane Paraća i Milka Šparembleka kreativni tim baleta praizvedenoga u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu 5. prosinca 1985. činili su: dirigent Vjekoslav Šutej, scenograf Zlatko Bourek, kostimografkinja Ika Škomrlj, a ulogu glumca-naratora imao je Božidar Boban. Balet je imao dvije jednako dobre postavbe sa šest glavnih plesača. Televizijska prilagodba upriličena je 1987. Ona je dokaz, kako je sam Parać često isticao, da je ovim djelom „dah Europe i svijeta dopro do naše sredine“.

Praizvedba peterostavačne suite iz baleta bila je 7. svibnja 1990. u Splitu u interpretaciji Zbora i orkestra splitskog HNK-a (dirigent: Loris Voltolini). Zagrebačka premijera, u četverostavačnoj verziji, bila je 2. travnja 1998. godine u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskoga u interpretaciji Zbora i Simfonijskog orkestra HRT-a

pod ravnanjem Mladena Tarbuka i u izravnom prijenosu na Trećem programu Hrvatskoga radija kao dio razmjene Europske unije radiotelevizija (EBU-a).

Četiri stavka suite *Carmina Krležiana* čine jedinstvenu dramaturšku cjelinu. Pojedini stavci baleta svoj su život nastavili i izvan kazališnoga miljea, poput skladbe *Ples barunice*, koja je 1990. prilagođena formi klavirske minijature omiljene među pijanistima, a praisvela ju je upravo skladateljeva kći, pijanistica Leda Parać. U „revidiranoj“ verziji suite, izvedene u Zagrebu 2023. u prigodi 75. rođendana Frane Paraća, djelo je vraćena uloga recitatora. Naime, Parać je na kraju suite dodao i glas naratora, transferirajući tim činom u situ ono što se u originalu događa na kraju baleta.

Nakon *Introita*, u *Pan-simfoniji* i u prvim taktovima *Finala* riječ je „prije svega o još jednom sloju ekspresiviteta u dijelu na tekst *Aleluja*, kroz obredno, ritmizirano izgovaranje poruke Krležine balade *Khevenhiller* (Kak je tak je, tak je navek bilo, kak bu tak bu, a bu vre nekak kak bu!), zbor dobiva i snažnu semantičku ulogu“. (B. Špoljarić, iz teksta *Epski raspon Paraćeva ekspresiviteta*, glazba.hr). Dubravko Detoni je Paraćevu situ 1998. opisao kao aluziju na „michelangelovski zamišljenu fresku“, što je u konačnici zasigurno i najjasnija sintagma koja je determinira. Istodobno, muzikologinja Eva Sedak upućuje na gotovo „epski raspon Paraćeve umjetničke ekspresivnosti“.

Najrecentnijom izvedbom u Zagrebu, 2023., dirigent Tonči Bilić interpretativni fokus prebacuje na dramatski naboj i ekspresiju kao temelje Paraćeva *creda*, čime je stvorio jedinstvenu izvedbu, koju od danas imamo trajno zabilježenu u mediju nosača zvuka i u digitalnom prostoru.

Miss Maruliana nastala je na narudžbu Hrvatskoga narodnog kazališta u Splitu 1993. u prigodi proslave stote obljetnice utemeljenja ove kazališne kuće. Izvedena je u Splitu dan prije blagdana svetoga Dujma, zaštitnika Splita, 6. svibnja 1993.

Potom je doživjela i drugu izvedbu, u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskoga u Zagrebu, 26. siječnja 2017. Simfonijskom orkestru HRT-a i Zboru HRT-a pridružio se Akademski zbor Ivan Goran Kovačić, a solisti su bili Kristina Kolar (sopran) i Ljubomir Puškarić (bariton). Dirigent je bio Tonči Bilić. Godine 1994. *Missa Maruliana* odlikovana je Nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Misa je kao glazbeni oblik katoličkog liturgijskog bogoslužja na latinskome jeziku za skladatelja Franu Paraća bila poseban izazov. Njezine je nepromjenjive dijelove – *ordinarium missae* – većim dijelom bez promjena prihvatio i uglazbio – *Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus* i *Agnus Dei*. *Credo* stavak izostavljen je iz mise i na tom je mjestu molitveni Marulićev stih: *Uzdigni odozdola glas moj k nebu gori, gdi tvoga pristola čtuju svetih zbori. Aleluja!*

Na mjestu inače središnjeg stavka nepromjenjivoga dijela mise u Paraćevu je djelu skrivena i dualnost poruke – spoj teksta latinske mise i poveznica s Marulićevim pjesništvom-molitvom. Time kao da je upućena i svojevrsna domoljubna poruka „u strašnom času“ hrvatske ratne realnosti – Domovinskoga rata. I, štoviše, baš je tada bilo važno zazvati jedan baštinski *hommage* ocu hrvatske književnosti, „humanistu i oduševljenom pokloniku antike te gorljivom promicatelju kršćanskih istina i kreposti“ (B. Jozić, *Colloquia Maruliana* XXIII, 2014.). No više od toga, ovo je djelo i *témoignage* – svjedočenje o čovjeku i njegovu narodu, kako je istaknuo akademik Ivan Supičić u predgovoru notnog izdanja partiture *Missa Maruliana* (HAZU, 2022.).

Paraćev *Credo* ulomci su Marulićeve *Judite* i stihovi *Molithe suprotiva Turkom*, religiozno-domoljubne pjesme. Na taj je način ostvario moćan amalgam teksta gregorijanske latinske mise i univerzalne poruke koju šalje ep *Judita*, ali i *Molitva*, u kojoj Marulić indirektno poručuje kršćanima – *Solus Deus potest nos liberare de tribulatione inimicorum nostrorum Turcorum sua potentia infinita* (Samo nas Bog

može osloboditi od nevolje naših neprijatelja Turaka svojom bezgraničnom moći), koju iščitavamo u akrostihu *Molitve suprotiva Turkom*, koji je 1975. otkrio Luko Paljetak.

Paraćeva opera *Judita* praizvedena je 2000. godine na 46. Splitskom ljetu, godini u kojoj su se Splitu dogodile dvije znakovite obljetnice – 1700. godišnjica grada Splita te 550. godišnjica rođenja Marka Marulića. Frano Parać te je godine komentirao kako je pri izboru libreta pomišljao „na izvorni hrvatski tekst prema libretu Tonka Maroevića“, dvojeći oko „izbora modernoga hrvatskog jezika obojena Marulićevom rečenicom“, da bi naposljetku od toga odustao, jer ga je Marulić – pojam svakome Mediterancu – već prije očarao, posebno kad je radio djelo *Missa Maruliana*. Paraća su Maruliću primarno privukli muzikalnost same riječi i vrlo zanimljivi naglasci.

Upravo je Marulićeva *Judita* bila prvo polazište djela *Missa Maruliana*. Osim ulomaka *Judite*, tekst djela uključuje i Marulićevu već spomenutu *Molitvu suprotiva Turkom* te dijelove latinskoga misnog ordinarija. Melodijski aspekt Paraćeve *Missa Maruliana* obilježen je „uravnoteženom unutarnjom organizacijom“ (Supićić) te preglednim i jasnim meloritamskim formulama u *moderato* tempu, koji u potpunosti poštuje poruku koju nam šalje tekstovni predložak. Iako se u stavku *Kyrie* jasno čuje inklinacija prema isticanju sekundā – koje su svojstvene, primjerice, lombardijskoj polifoniji, ali i sekundama koje bilježe i najraniji primjeri latinskoga dvoglasja sačuvanog na hrvatskim prostorima – Parać u misu kao cjelini ipak ostaje u okvirima tonaliteta i skladne akordike uronjene duboko u tradiciju. Zbor je u alternatim verziji ponekad *a cappella*, a na pojedinim mjestima uz pratnju orkestra.

Skladatelju su se pri izboru stihova za ovu misu savjetima pridružili Tonko Maroević, Marin Carić, Mihovil Dulčić i Anđelko Klobučar. Rezultat izbora jest misa

od sedam stavaka, od kojih tri uglazbljuju Marulićeve stihove, a tri misne dijelove, uz posljednji, koji spaja Marulićevu Juditinu molitvu za narod (*Tebe umiljeno...*) s tekstom *Agnus Dei*. „Dramaturški osmišljen slijed stavaka i izmjenjivanje Marulićevih stihova s liturgijskima prepuni su simbolike; okvir katoličke mise, osim što predstavlja jedan od stupova zapadnoeuropske umjetničke glazbe, u ovom je slučaju i simbol duhovnosti koji se pretače u nositelja posvete ocu hrvatske književnosti i njegovom svjedočenju patnje potlačenoga naroda. Istovremeno, takav izbor uglazbljenja odražava i suvremene tegobne ratne okolnosti u Hrvatskoj devedesetih godina“ (A. Vidić, iz programske knjižice koncerta ciklusa *Kanconijer*, HRT, 26. siječnja 2017.)

„U doba kad mnogi umjetnici i pseudo-umjetnici sveudilj posežu za efemernim i perifernim temama i problemima,“ kako navodi Ivan Supičić, „Frano Parać je znao u svom djelu zahvatiti u ljudski bitno te ostvariti, sintezom tradicionalnih i njemu svojstvenih suvremenih skladateljskih postupaka, djelo snažna djelovanja, potresno i komunikativno, višeslojno i višeznačno u kojem se dubina filozofske misli znakovito spaja s porukom jednog od nas već udaljenog vremena i porukom ovom našem vremenu...“

— Hana Breko Kustura

Fotografija | Photo by: Jasenko Rasol

— Croatian composer, music educator, professor emeritus at the Academy of Music in Zagreb, fellow of the Croatian Academy of Sciences and Arts **Franjo Parać** (Split, 11 May 1948) graduated in composition at the Academy of Music in Zagreb in the class of Professor Stanko Horvat, and studied with Marino Zuccheri in Milan at the *Studio di fonologia musicale della RAI*. Since 1978, he has been teaching at the Zagreb Academy – courses in music theory at first, and then composition courses as well.

A number of Parać's activities as an academician are connected with UNESCO to preserve and promote Croatian musical heritage. In addition, he is one of the most meritorious initiators and implementers of the idea of building a new Academy of Music in Zagreb. He was even the Academy's dean for two terms (1985 to 1987 and 2002 to 2006). At the same time, he was (until 2009) the president of the National Council for Higher Education, the president of the Main Committee for the Arts of the Republic of Croatia National Science Council. He was a multiple-time member of the Council for Music and Performing Arts in the Croatian Ministry of Culture. He is the president of the Lovro and Lilly Matačić Foundation, a member of the Split Summer Festival Council and a member of the *Vladimir Nazor* Award Committee. He is the initiator of the series of classical music concerts in the atrium of the Palace of the Croatian Academy of Sciences and Arts. Since 1975, he has won several of the most prestigious awards in his profession, and has been awarded with several Croatian state orders. Since 2008, he has been a full member of the Croatian Academy of Sciences and Arts. From 2011 to 2018 he was the secretary of the Musical Art and Musicology Department at the Academy, and in 2018 he was elected the Academy Vice-President. In the 2014/2015 season he was Croatian Radiotelevision composer-in-residence and in that capacity Parać composed several pieces: *Fortunae rota* for a cappella choir and a *Concerto for cello and orchestra*.

He is the winner of the following awards: the Seven Secretaries of SKOJ Award (1979); *Josip Štolcer Slavenski* Journalist's Award (1979 and 2001); Croatian Academy of Sciences and Arts Award (1993 and 2001); *Međugorje* Award (1994); *Porin* Discography Award (1994 and 1996); *Judith* Award (2000); *Peristil* Award (2000); Croatian Composers' Society *Boris Papandopulo* Award (2001); *Vladimir Nazor* Award (2001); Croatian Theater Award (2001); *Porin* Discography Honorary Award (2015). He was awarded the Order of Danica Hrvatska with the engraved image of Marko Marulić. He is also the winner of the *Vladimir Nazor* Award for Lifetime Achievement (2022).

“In the aesthetic, compositional, technical and all other kinds of music looseness from the last quartet of the 20th century, the Croatian composer Frano Parać managed to find his recognizable place thanks to his unmistakable musical instinct, skillful writing and clearly expressed belief that an artist must raise his voice, because the noise all around could drown him. Defying it, Parać finds support in the areas of the past music untouched by the crisis: in the rhythmic stability of the baroque, but eschewing its dramatical counterpoint, in the formal clarity of the classicism, but avoiding the hubs of its thematic conflicts, and in the emotional openness of romanticism, but avoiding its tonal doubts. Determining these unmistakable starting points with his every piece, Frano Parać abolishes in advance the need to discuss “new” and “old”, “return” and “progress”, and from such a cleared, neutral ground he sets out on a completely personal journey through music, discovering – spontaneously, joyfully and almost childlike – some of its hidden backwaters, a sudden twist, a fresh echo. He does this with a Mediterranean sense of measure – with equal effective gradations in his stage (ballet *Carmina Krležiana*, opera *Judith*), vocal-instrumental (*Ed e subito sera*, *Missa Maruliana*, *Gloria*), orchestral (*Symphony*, *Sarabande*) and concerto works, as well as in passages of intimate composure in his solo and chamber pieces, among which those for strings lead the way, and in calmer passages for unaccompanied choir (Composition for two *a cappella* choirs, *Collegium vocale*, *Dona nobis pacem*). And he does so with a distinct sense of continuity, both within his oeuvre and alongside the musical tradition progression to which he belongs”. This is how Eva Sedak has recapitulated the wholeness of Parać’s compositional *credo* in her introduction to his 2014 album (Cantus-Croatian Composers’ Society). The two extensive vocal-instrumental works by Parać featured on this CD represent an almost canonical repertoire of the 20th century Croatian music. They

connect Parać's opus with the all-time Croatian literature greats – Marko Marulić (1450 – 1524) and Miroslav Krleža (1893 – 1981), which symbolically depicts the invisible arc from Croatian literary origins to Parać's contemporary writings.

On the occasion of Frano Parać's 75th birthday, on May 25 2023, a special concert was held in the Vatroslav Lisinski Concert Hall by the Croatian Radiotelevision Choir and Symphony Orchestra, where the academicians' four-movement *Carmina Krležiana* suite was performed by the Croatian Radiotelevision ensemble and the Oratorio Choir of the St. Mark's Church "Cantores sancti Marci" (conducted by Tonči Bilić). Danijel Ljuboja was the narrator.

Frano Parać has written works that have marked certain decades of his composing career. Thus, for example, the vocal cycles *Oboe sommerso* and *Ed è subito sera* marked his 1970s period. His *Music for Strings* marked the beginning of the 1980s. This particular piece based on baroque postulates within the framework of clear tonality is a kind of corypheus of his long-lasting intuited dialogue with tradition. In his 1980s era Parać also wrote his phantasmagoric ballet *Carmina Krležiana* (1985) and the Suite from the eponymous ballet (1988) for mixed choir and orchestra.

The ballet is subtitled *Journey in Fourteen Pictures*. The initiator of this project is the eminent Croatian ballet artist, director, playwright and choreographer Milko Šparemblek, who "...astounded by Parać's music. He immediately recognized the Autumn Poem by Miroslav Krleža in Parać's *Music for Strings and Harpsichord* (1983). Another piece he liked was *Music for strings* (1980), which mirrors Krleža's *Pietà*. Both pieces are performed by the Zagreb Soloists and they are welcomingly refreshing due to their new simplicity. Šparemblek's basic idea or motivation for creating the ballet was the reevaluation of Krleža's poetry, which he highly values." (N. Leverić Špoljarić, program booklet of the Kanconijer concert cycle, Croatian Radiotelevision, May 25 2023).

In his search for a “theater of dance”, Šparemblek considered Fran Parać’s ballet *Carmina Krležiana* to be a paradigmatic example of this concept. Parać’s Music for strings and Music for strings and harpsichord are precisely the musical foundation of this ballet, and they are masterfully incorporated into a complete score. Parać composed new music around these two pieces, guided by the desired projection of the variety of musical expression that would correspond to the divergence of the poetic works of Miroslav Krleža himself. The stylistic canon of the work was represented by the two core compositions with which the rest of the ballet’s music was created in perfect harmony. Although the initial idea of Šparemblek himself was to call the work *Missa Krležiana*, Parać’s suggestion won as the final version of the title – a clear reference to Carl Orff’s work – and thus was called *Carmina Krležiana*. In its integral version, the ballet includes the following Krleža poems: *Khevenhiller*, *Noon Symphony*, *Pan*, *Dusk*, *Pietà*, *Bacchanal of Sodom*, *Autumn Song*, *The Last Judgement*, *Song of Our Days*, *A Provincial Garrison Eve*, *Masks*, *A Dream* and *A Rainbow Poem*. This “most Croatian” ballet, as the author himself (somewhat pretentiously on purpose) used to say, brought together an eminent group of creative artists who made it uniquely stand out on the contemporary Croatian ballet scene of the last century, and it proudly lingered on for a total of five seasons. In addition to Frano Parać and Milko Šparemblek, the creative team behind this ballet consisted of: conductor Vjekoslav Šutej, set designer Zlatko Bourek, costume designer Ika Škomrlj, and the role of actor-narrator was played by Božidar Boban. The ballet premiered at the Croatian National Theatre in Zagreb on December 5, 1985, and it featured two equally good castings of six principal dancers each. The television adaptation was made in 1987 and it is proof, as Parać himself has often pointed out, that through this work “the breath of Europe and the world reached our midst.”

The premiere of the five-movement ballet Suite was on May 7, 1990 in Split, played by the Choir and Orchestra of the Croatian National Theatre in Split (the conductor was Loris Voltolini). The Zagreb premiere, in its four-movement version, was on April 2, 1998, in the Vatroslav Lisinski concert hall, performed by the Croatian Radiotelevision Choir and Symphony Orchestra, conducted by Mladen Tarbuk and broadcasted live on Croatian Radio's Third Program as part of the European Broadcasting Union's (EBU) project.

The four movements of *Carmina Krležiana* Suite form a unique narrative whole. Certain excerpts from the ballet continued their life outside their theatre milieu, such as the *Dance of the Baroness*, which was adapted in 1990 into a piano miniature popular among pianists, and was premiered by the composer's daughter, pianist Leda Parać.

In the "revised" version of the Suite, performed in Zagreb in 2023 for Frano Parać's 75th birthday, the role of the narrator was restored. Namely, Parać added the narrator's voice at the end of the work, essentially transferring the ballet finale into the final movement of the suite.

After the Introit, the Pan-symphony and the first bars of the Finale provide "another layer of expressiveness, first of all, in the Alleluia part, through the ritualistic, rhythmic pronunciation of the message of Krleža's ballad *Khevenhiller* (*It is what it is, as it always has been, and whatever will be will be, as it always is!*), the choir takes on a strong semantic role as well." (B. Špoljarić, *The Epic Range of Parać's Expressiveness*, glazba.hr).

In 1998, Dubravko Detoni described Parać's Suite as an allusion to a "Michelangelo-like fresco" which, in the end, is certainly the clearest defining phrase. At the same time, musicologist Eva Sedak refers to the almost "epic range of Parać's artistic expressiveness."

With the most recent performance in Zagreb in 2023, conductor Tonči Bilić shifts the interpretive focus to dramatic charge and expression as the foundations of Parać's *credo*, thus creating a unique performance that we have permanently recorded in the CD form and as digital tracks.

Missa Maruliana was commissioned by the Croatian National Theatre in Split in 1993 to commemorate its hundredth anniversary. It was performed in Split the day before the Saint Domnius feast, the saint-patron of Split, on May 6, 1993. Its second performance was in Vatroslav Lisinski Concert Hall in Zagreb on January 26, 2017. The Croatian Radiotelevision Choir and Symphony Orchestra joined forces with the Academic Choir Ivan Goran Kovačić. The soloists in this performance were: Kristina Kolar (soprano) and Ljubomir Puškarić (baritone), while Tonči Bilić was the conductor. *Missa Maruliana* was given an Award of the Croatian Academy of Sciences and Arts Award in 1994.

The Mass, as a musical form of Catholic liturgical worship in Latin, was a special challenge for Frano Parać. He accepted its fixed form and set the *ordinarium missae* portions to music: *Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus* and *Agnus Dei*. The *Credo* was omitted from the Mass, and instead of *Credo* movement Parać inserts the verse from Marulić's prayer: *Raise my voice from the below to the sky above, where the holy choirs worship your throne. Alleluia!*

Substituting the otherwise central movement of the Mass Ordinary, the duality of the message is also hidden in Parać's work – a combination of the Latin Mass text with Marulić's poetic prayer. It is as if a kind of patriotic message was sent "in that terrible hour" of the Croatian War of Independence. And what's more, right then it was important to pay a heritage homage to the father of Croatian literature, "a humanist, an enthusiastic admirer of antiquity and an ardent promoter of Christian truths and virtues." (B. Jozić, *Colloquia Maruliana* XXIII, 2014.).

But more than that, this piece is also a *témoignage* – a testimony of a man and his people, as Ivan Supičić pointed out. (Ivan Supičić, Frano Parać, *Missa Maruliana*, score, Zagreb, HAZU, 2022.)

Parać's Credo contains fragments of Marulić's *Judith* and verses from the *Prayer Against the Turks*, a religious-patriotic poem. This combination has provided Parać a powerful amalgam for the Gregorian Latin Mass text and the universal message present in the epic *Judith*, but also in the Prayer through which Marulić indirectly instructs Christians – “*Solus Deus potest nos liberare de tribulatione inimicorum nostrorum Turcorum sua potentia infinita*” (Only God can free us from the plight and struck down our Turkish enemies with his boundless power), a message we discern from the acrostic *Prayer Against the Turks*, discovered in 1975 by Luko Paljetak.

Parać's opera *Judith* was premiered in 2000 at the 46th Split Summer Festival, a year in which two significant anniversaries were marked in Split – 1700th anniversary of Split and the 550th anniversary of Marko Marulić's birth. Frano Parać commented in 2000 that in choosing his libretto he was thinking about “the original Croatian text based on Tonko Maroević's libretto” while hesitating about “choosing the modern Croatian language colored by Marulić's style,” but in the end he gave it up because Marulić, a staple of Mediterranean history and culture, had already enchanted him before, especially while he was working on his *Missa Maruliana*. Parać was primarily attracted to Marulić due to the musicality of his words and some very interesting accents.

Marulić's *Judith* was precisely the starting point for *Missa Maruliana*. Besides the fragments from the epic *Judith*, Missa's text also includes Marulić's already mentioned *Prayer against the Turks* and parts of the Latin Mass Ordinary. The melodic aspect of Parać's *Missa Maruliana* is characterized by a “balanced internal organization” (Supičić) with transparent and clear melo-rhythmic formulas in a *moderato* tempo that fully respects the text template's message. Although in the *Kyrie* movement one can clearly hear the inclination towards emphasizing the musical intervals of seconds

– which are characteristic, for example, of Lombard polyphony, but also the seconds recorded in the earliest examples of Latin two-part chants preserved in Croatian areas – Parać remains, as a whole, immersed in the framework of tonality and traditional harmony in his Mass. In the alternative version, the choir is in some places *a cappella*, while in others it is accompanied by an orchestra.

Tonko Maroević, Marin Carić, Mihovil Dulčić and Anđelko Klobučar helped the composer in choosing the verses for this Mass. The result of this collaborative selection is a seven-movement Mass, with the finale combining Marulić’s Judith’s prayer for the people (*We Pray to Thee...*) alongside the *Agnus Dei* text. “The dramaturgically designed sequence of movements and alternating Marulić’s verses with liturgical ones are full of symbolism; the Catholic Mass framework, apart from representing one of the pillars of Western European art music, in this case is also a symbol of spirituality that translates into a dedication to the father of Croatian literature and his witnessing of Croatian people’s suffering and oppression. At the same time, such a choice of music also reflects the past contemporary difficult war circumstances in Croatia in the 1990s.” (A. Vidić, program booklet of the Kanconijer concert cycle, Croatian Radiotelevision, January 26, 2017)

“At a time when many artists and pseudo-artists always reached for ephemeral and peripheral themes and problems, Frano Parać knew how to tap into the human essence in his work and create, through the synthesis of traditional and his own contemporary compositional manners, a work of powerful action, poignant and communicative, multi-layered with multiple meanings, in which the depth of philosophical thought is meaningfully combined with the message from one of us harkening to a distant time – a message for our time.” (I. Supičić, Frano Parać, *Missa Maruliana*, score, Zagreb, HAZU, 2022.).

— Hana Breko Kustura

Fotografija | Photo by: Jasenko Rasol

FRANO PARAĆ:

Carmina Krležiana, suita iz baleta, za recitatora,
mješoviti zbor i simfonijski orkestar

2. PAN-SIMFONIJA

Aleluja, aleluja...

4. FINALE

Aleluja, aleluja...

Kak je tak je, tak je navek bilo,
kak bu tak bu, a bu vre nekak kak bu!

(Miroslav Krleža: Khevenhiller / Balade
Petrice Kerempuha)

FRANO PARAĆ:

Carmina Krležiana, suite from ballet, for speaker,
mixed choir and symphony orchestra

2. PAN-SYMPHONY

Alleluia, Alleluia...

4. FINALE

Alleluia, Alleluia...

It is what it is, as it always has been,
and whatever will be will be, as it always is!

(Miroslav Krleža: Khevenhiller / The Ballads of
Petrica Kerempuh)

FRANO PARAĆ:

Missa Maruliana za sopran, bariton, zbor
i orkestar

Tekstovi iz: *Molitva suprotiva Turkom* i *Judita*
Marka Marulića; misni ordinarij

SVEMOGI BOŽE MOJ

Svemogi Bože moj, kim svaka postaju,
odvрати jur gnjiv tvoj, ter pomiluj naju.
Ostavi zlu volju, pozri na virni puk,
gdi tarpі nevolju svak čas od turskih ruk.

KYRIE

Kyrie, eleison.
Christe, eleison.
Kyrie, eleison.

AKO S NAMI STATI BUDEŠ, GOSPODINE

Ako s nami stati budeš, Gospodine,
hoće se odvrati narod ki sad gine.
Ter će vazet smionost, udrivši potirat,
ako tvoja kripost bude nas podpirat.

GLORIA

Gloria in excelsis Deo
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te. Benedicimus te.
Adoramus te. Glorificamus te.
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.
Domine Deus, rex coelestis,
Deus Pater omnipotens,
Domine Fili unigenite, Jesu Christe,
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,
qui tollis peccata mundi,
miserere nobis;
qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram;
qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis.

FRANO PARAĆ:

Missa Maruliana for soprano, baritone, choir and
orchestra

Texts from: *Prayer Against the Turks* and *Judith*
by Marko Marulić; Mass Ordinary

GOD ALMIGHTY

God Almighty, the All-Creator,
turn your wrath away and have mercy on us.
Renounce your ill will, look at your faithful people,
how it greatly suffers at the hands of the Turks.

KYRIE

Kyrie, eleison.
Christe, eleison.
Kyrie, eleison.

IF YOU STAND WITH US, LORD

If You Stand with Us, Lord,
the dying people want to persevere.
They will grow bold and run them down,
if you will righteously support us.

GLORIA

Gloria in excelsis Deo
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te. Benedicimus te.
Adoramus te. Glorificamus te.
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.
Domine Deus, rex coelestis,
Deus Pater omnipotens,
Domine Fili unigenite, Jesu Christe,
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,
qui tollis peccata mundi,
miserere nobis;
qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram;
qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis.

Quoniam tu solus sanctus. Tu solus Dominus.
Tu solus altissimus, Jesu Christe.
Cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen.

UZDVIGNI ODOZDOLA GLAS MOJ K NEBU GORI

Uzdvigni ododzola glas moj k nebu gori,
gdí tvoga pristola čtjuju svetih zbori.
Aleluja!

SANCTUS / BENEDICTUS

Sanctus, Sanctus, Sanctus,
Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

TEBE UMILJENO, GOSPODINE, MOLJU – AGNUS DEI

Tebe umiljeno, Gospodine, molju
pogledaj smiljeno na našu nevolju;
desnom tvojom stresi asirske sile sad,
u zgibil zanesi, kako egipatske tad.

(Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
dona nobis pacem.)

Tako da posarnu ovi, moj Bože, čin,
ki misle da zgarnu sada nas s ovih stin.
Ti učin ča diju, da riči jazika
moga se zabiju u sarce človika.
Pokaž' s usmiljenjem da nas mož obranit,
tere s utišenjem slobod' nam povratit.

Quoniam tu solus sanctus. Tu solus Dominus.
Tu solus altissimus, Jesu Christe.
Cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen.

RAISE MY VOICE FROM BELOW TO THE SKY ABOVE

Raise My Voice from Below to the Sky Above,
where the holy choirs worship your throne.
Alleluia!

SANCTUS / BENEDICTUS

Sanctus, Sanctus, Sanctus,
Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

WE HUMBLY PRAY TO YOU, LORD – AGNUS DEI

We Humbly Pray to You, Lord
have mercy on our torment;
strike down the Assyrian forces with your hand,
like the Egyptians doom them.

(Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
dona nobis pacem.)

So let them, my God, stumble and fall,
Those who think they can break us.
Make the words of my tongue
poisonous in the hearts of men.
Show mercifully that you can defend us,
And compassionately restore our freedom.

Edicija je nastala u suradnji Hrvatske radiotelevizije i Hrvatskog društva skladatelja. | Edition was produced in collaboration between the Croatian Radiotelevision and the Croatian Composers' Society.

HRT HDS
LIGATURA

Urednice edicije Ligatura | Editors of the Ligatura edition: IVANA KOCELJ (HRT), MARIJA SARAGA (HDS/CANTUS)

Urednica izdanja | Publication editor: SRĐANA VRŠALOVIĆ

Snimljeno | Recorded in:
KONCERTNA DVORANA VATROSLAVA LISINSKOG,
ZAGREB | VATROSLAV LISINSKI CONCERT HALL,
ZAGREB (1.-4. 2023., 5.-11. 2017.)

Tonski snimatelj | Sound engineer:
BOŽIDAR PANDURIĆ

Glazbeni producenti | Music production:
KREŠIMIR SELETKOVIĆ (1.-4.), PERO MIHOJEVIĆ
(5.-11.)

Mastering:
PERO MIHOJEVIĆ

Lektura | Language Editing:
MIRNA MURATI

Prijevod | Translation:
MIA PLEŠA

Slika na naslovnici | Cover painting:
DAMIR OČKO: Home Poise Habitat
58 x 76 cm / 2021 / kolaž
tempera na papiru, tkanina, metalna folija, glitter

Kustoska suradnica edicije Ligatura | Ligatura
edition Curatorial Associate:
KARLA PUDAR

Fotografije | Photographs:
JASENKO RASOL

Likovno oblikovanje | Design:
ANA NIKOLIĆ BAČE, EMIL ŠIMIK, ECONIK D.O.O.

Nakladnik | Publisher:
CANTUS D.O.O. | HRT

Za nakladnika | For the publisher:
MIRJANA MATIĆ, CANTUS; ROBERT ŠVEB, HRT

Broj izdanja | CD number: 88924506802
Zagreb, 2023.

Izdanje je objavljeno uz potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. HRT je proizvođač fonograma. | The CD has been released with the support of the Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia. HRT is the phonogram producer.

WWW.HDS.HR
WWW.CANTUS.HR
GLAZBA.HRT.HR

